

Före vandringen

Pilgrim – pilgrimsled – pilgrimsvandring

Pilgrimsvandringar/ pilgrimsresor förekommer inom alla de stora världsreligionerna. Målet är ofta en, för religionen, viktig persons grav eller en plats som påminner om en viktig person. Om målet ligger långt borta reser man idag med tåg, buss, bil eller flyg och vandrar bara den sista biten.

Ordet *pilgrim* betydde från början främling. Pilgrimen var en främling som passerade på sin väg mot en helig ort. De första pilgrimerna man känner till nämns redan på 100-talet. På den tiden var det farligt att vandra ensam och man behövde bevisa att man var en pilgrim och inte en rövare. Det kunde man göra genom att ha speciella kläder, en mantel, grova skor, en ränsel, en hatt till skydd för solen och en stav (se sid. 56). Man kunde också ha ett pilgrimsemlen eller ett pilgrimspass utfärdat av en biskop som gav pilgrimen rätt till mat och bostad på de härbärgen och kloster som passerades.

Ett pilgrimspass med stämplat. Foto: Magnus Aronson/Ikon

En *pilgrimsled* är en väg som leder till en helig plats. Leden startar ofta vid ett hav så att man kan ta sig dit med båt. Sedan går vägen så rakt som naturen och naturliga rastplatser tillåter. Pilgrimsleden användes tidigare även av handelsmän och andra resenärer som hjälpte till att hålla stigen upptrampad. Pilgrimsleden är ofta utmärkt med en symbol som finns på stolpar, träd etc. längs vägen och hjälper vandraren att hitta rätt.

En *pilgrimsvandring* är den vandring pilgrimen gör för att komma fram till målet. Vandringens syfte är alltid att komma fram till den heliga platsen och känna att man har besökt den. Men vandringen kan också göras för att bli förlåten en synd man begått eller för att be om hjälp, till exempel vid sjukdom. Även äventyrlust och lust att se andra länder och platser kan vara drivkraften för att ge sig iväg på en pilgrimsvandring. I dag pilgrimsvandrar många troende människor för att söka kontakt med sin gud medan andra vandrar för att vara nära naturen och långt borta från sitt vanliga liv med jobb, skola, läxor, prov etc.

Oj oj oj, 307 kilometer till Trondheim... Det kommer att ta jättelång tid att gå dit!

Pilgrimsfärd till Trondheim

För kristna är Trondheim en av de fyra viktigaste pilgrimsorterna i världen. Många gör också pilgrimsfärder till Santiago de Compostela, Jerusalem och Rom. Kristendomen är världens största religion med cirka 2,5 miljarder anhängare.

S:t Olavsleden, Jämt-Norgevägen, Indalsleden och Kårböleleden är alla Olavsleder eftersom målet för dem är Olavs grav i Trondheim

S:t Olavsleden och Jämt-Norgevägen är två pilgrimsleder som båda börjar i Selånger utanför Sundsvall och slutar vid målet som är Sankt Olavs grav i Trondheim.

Kårböleleden börjar i Kårböle i Hälsingland och slutar i Billsåsen i Jämtland där den går ihop med Jämt-Norgevägen. Leder som började längre söderut sammanstrålade i Kårböle och fortsatte sedan norrut via bland annat Ytterhogdal, Överhogdal, Klaxåsen, Klövsjö och Persåsen.

När vandraren kommer fram till Nidarosdomen i Trondheim går hen tre varv runt katedralen innan hen går in. Tre varv för kristendomens treenighet Fadern, Sonen och Heliga Anden.

Symbolen som märker ut Olavslederna visar en grå kringla som i Sverige är en symbol för en sevärdhet och Olavskorset som visar Sankt Olavs yxa.

Wow vilken cool kyrka! Ligger den riktiga S:t Olav verkligen begravd där?

På Nidarosdomens västra sida finns 76 stora skulpturer. En av dem föreställer S:t Olav. Foto: Pixabay.

Sankt Olav

Olav Haraldsson föddes år 995 i det som idag är södra Norge. När han var 12 år skickade hans föräldrar iväg honom på en utbildningsresa för att han skulle lära sig att bli en duktig viking. När Olav lämnade Norge var det de gamla asagudarna som gällde men i det nuvarande Frankrike stötte Olav på kristendomen och blev snart omvänd. År 1014 blev Olav döpt till den kristna tron och lämnade då asatron.

Efter 8 år återvände Olav till hemlandet för att försöka ena Norge under en gemensam kung. Det lyckades och Olav blev Norges första kung. Men alla tyckte inte att Olav skulle vara deras kung och så småningom blev han tvingad att fly från Norge. Han tog sig till Novgorod i det nuvarande Ryssland och där stannade han tills han fick höra att hans värsta fiender hade dött och han kunde återvända till Norge.

Man tror att Olav tog vägen över Bottenhavet och gick i land i Selånger i Medelpad. Färden tror man sedan gick över Frösön mot den lilla byn Stiklestad norr om dagens Trondheim. Här stod det avgörande slaget om Norge den 29 juli 1030. Olav stupade i slaget och på en gång började rykten spridas om underverk som skett nära hans kropp. Kroppen fördes till Nidaros, som Trondheim hette på den här tiden, och man begravde Olav i en sandbank i Nidälven. Ett år senare kom en biskop till Nidaros. Kistan grävdes fram och man kunde se att skägget hade vuxit och hyn var rosig som på en levande person. Biskopen förstod att Olav var speciell och kallade honom Olav den helige. Kroppen flyttades och begravdes i en liten kyrka samtidigt som man började bygga den enorma Nidarosdomen. Olavs grav blev målet för många pilgrims- vandrare och är så än idag. Nidarosdomen är Trondheims domkyrka och här finns nu Olav den heliges grav.

En skulptur av Olav i Borgsjö kyrka och på en dopfunt i Skanörs kyrka. Foton: Lennart Karlsson.

Pilgrimsfärd till Santiago de Compostela

S:t Jakobsleden startar på flera olika ställen men målet är detsamma, Santiago de Compostela i norra Spanien.

Symbolen som märker ut S:t Jakobsleden är skalet till en pilgrimsmussla. Det finns många myter om varför det blivit just pilgrimsmusslan. Enligt en berättelse kom ett brudpar ridande längs havet, samtidigt kom en båt som skulle föra Jakobs kista till Santiago. Hästarna blev skrämde av båten och sprang ut i havet. När de kom upp igen var de täckta av snäckor. En annan berättar att den båt som skulle föra Jakobs döda kropp till Santiago gick under i en storm. Kroppen försvann och hittades senare oförstörd men helt täckt av musselskal.

Under medeltiden gick många pilgrimer ut i havet för att hämta ett musselskal till minne av sin vandring. Även i Jämtland har man i vid utgrävning av medeltida gravar hittat skal från pilgrims-musslor. Skalet ansågs så viktigt att den döde fick med sig det i graven.

Sankt Jakob

Aposteln Jakob var en av Jesus 12 lärjungar. Han avrättades år 44 och var den förste av lärjungarna som led martyrdöden och dog för sin tro. Det berättas att Jakobs kropp genom ett mirakel kom till Santiago de Compostela i Spanien. Han är numera landets Spaniens skyddshelgon och han är också pilgrimernas skyddshelgon. Flera miljoner människor vandrar varje år Jakobsleden till Santiago de Compostela.

Katedralen i Santiago de Compostela. Foto: Simon Burchell.

Heliga Birgitta

Heliga Birgitta (Sankta Birgitta) är kanske vår mest kända pilgrimsvandrare. Birgitta levde under medeltiden, 1303 – 1373, och var djupt troende.

Hon föddes i Finsta i Uppland men flyttade senare till Ulvåsa i Östergötland när hon gifte sig med Ulf Gudmarsson. Birgitta hade flera uppenbarelser eller drömsyner. Hon trodde att hon såg Jungfru Maria och Jesus komma till henne och tala med henne. Birgitta och hennes man gjorde två långa pilgrimsfärder, den första gick till Sankt Olavs grav i Nidaros, idag Trondheim. Den andra pilgrimsfärden gick till Santiago de Compostela i norra Spanien. Där tror man att aposteln Jakobs grav finns under den stora katedralen. Birgitta hade en dröm om att anlägga ett kloster i Vadstena men hon måste resa till Rom för att få påvens godkännande.

Hon reste till Rom och blev kvar där till sin död 24 år senare. Före sin död pilgrimsvandrade Birgitta även till Jerusalem. Efter Birgittas död godkände påvens hennes klosterorden och klostret i Vadstena kunde byggas. Tjugo år efter sin död blev Birgitta förklarad för helgon av påven och därför säger vi än idag **heliga** Birgitta.

*Heliga Birgitta på ett altarskåp i Bollnäs kyrka.
Foto: Lennart Karlsson.*

Gaamuk, ska vi göra
lika många
pilgrimsvandringar
som Heliga Birgitta?

Pilgrimsfärd till Mecka

För muslimer är staden Mecka i Saudiarabien det viktigaste målet för en pilgrimsfärd. I Mecka föddes profeten Muhammed, här fick han sina första uppenbarelser och blev kallad till profet. Många muslimer drömmer om att få besöka Mecka och flera miljoner människor gör varje år en pilgrimsresa dit.

Besöket i Mecka innehåller olika delar och tar flera dagar att genomföra. Innan man kommer fram tar man av sig sina kläder och sätter på sig två vita skycken som draperas på kroppen. Alla vandrare är nu lika och man kan inte se vem som är rik och vem som är fattig. Det första man gör i Mecka är att besöka moskén. Därefter besöker man den stora byggnaden Kaba och försöker kyssa den svarta sten som finns inmurad. Enligt en legend byggdes Kaba på Guds befallning. Den svarta stenen föll från himlen och var Guds bidrag till byggnaden.

Helgedomen Kaba i Mecka. Foto: Pixabay.

Muhammed

Muhammed föddes år 570 i staden Mecka. I vuxen ålder fick han uppenbarelser från Gud och kände sig kallad att bli profet. Han grundade då en ny religion som så småningom fick namnet islam. Idag är islam världens näst största religion med nästan 2 miljarder anhängare.

Pilgrimsfärd till Ganges

I Indien är floden Ganges ett viktigt pilgrimsmål. Ganges är den viktigaste av Indiens heliga floder och många indier vallfärdar till floden som anses kunna tvätta bort synder man begått. De viktigaste platserna är där andra floder rinner in i Ganges, till exempel Allahabad där floden Yamuna möter Ganges.

En av hinduismens viktigaste delar är tron på själavandring, det vill säga att en människas själ återföds i en ny kropp när människan dör. Hur man levt sitt liv avgör till vilken kropp själen ska återfödas (till exempel människa eller djur). Det är därför viktigt att kunna tvätta bort sina dåliga handlingar. Floden Ganges anses också kunna bota sjukdomar.

Vad skönt
att bada
och bli ren
Gaamuk!

Ja, det här
är mycket
skönare än
att bada i
kalla
fjällsjöar.

Bad i floden Ganges. Foto: Pixabay.

Pilgrimsfärd till Bodh Gaya

I Indien finns även flera buddhistiska pilgrimsmål. De viktigaste pilgrimsvägarna leder till 4 platser som varit viktiga i grundaren Buddhas liv. I Lumbini föddes Buddha, i Bodh Gaya blev Buddha upplyst, i Sarnath gav Buddha sin första predikan och i Kushinagara, dog Buddha. Man vet inte den verkliga orsaken till varför buddhisterna från början valde dessa platser för sina pilgrimsfärder mer än att platserna anses som heliga och det är viktigt för buddhister att kunna besöka åtminstone någon av dem.

Buddha Siddharta Gautama

Ordet buddha är inte ett namn utan en titel och det finns flera buddhor men buddhisterna ser Siddharta Gautama som den viktigaste. Han levde mellan 490 f Kr och 410 f Kr och sägs vara grundaren av religionen buddhism.

Buddhastaty i Bodh Gaya. Foto: Pixabay.

Pilgrimsfärd till Jerusalem

Inom den judiska religionen är Jerusalem en helig stad och är det viktigaste målet för en pilgrimsvandring. Här fanns Salomos tempel och Salomo var kung över Israel under 900-talet före Kristus.

Vy av Jerusalem. Foto: Pixabay.

Pilgrimsvandring eller vandring?

Bland svenska pilgrimer sammanfattas, idag, pilgrimsvandringens syfte med sju nyckelord som beskriver vad en pilgrimsvandring handlar om och som kanske skiljer den från en alldeles vanlig vandring.

Frihet Frihetskänslan kan komma när man upptäcker att man bara går och det finns inga måsten, inga tider att passa, inga läxor att göra, ingen träning man inte får missa. Man bara går och man vet att man ska gå så man behöver inte fundera på vad man ska göra. Allt detta kan ge en känsla av frihet

Enkelhet Vad bär vi på som egentligen är onödiga bördor. Det finns många saker som vi tror att vi behöver och därför packar i vår ryggsäck. Saker som väger tungt men kan vara bra att ha. Det kan ju vara gott med en läsk vid lägerelden men det finns ju en bäck med rent, klart vatten. Är det praktiskt med nya, fina sneakers som visserligen, säkert imponerar på de andra men som kommer att vara kalla och troligen bli förstörda.

Tystnad Vi omges oftast av mängder av ljud; människoprat, trafikbuller, musik etc. Kanske sätter vi på oss hörlurar för att själva välja vad vi vill lyssna på. Under en pilgrimsvandring har man ofta perioder av tyst vandring. I början kan det vara jobbigt men så småningom kan man känna att hjärnan rensas från vardagens alla ljud. Kanske hör man naturens ljud istället, eller också slutar man att lyssna och njuter av tystnaden, utan tankar eller, i sina egna tankar.

Bekymmerslöshet När man deltar i en pilgrimsvandring så har någon planerat vandringen och leder den så att alla ska kunna delta utan att oroa sig. Man behöver inte bekymra sig för något som gäller vandringen och kanske kan man också glömma vardagsbekymren. Man kan ju ändå inte göra något åt dem under vandringen. Jag borde träna mer på dribblingar... men nu har jag ju ingen boll så det får vara till jag är hemma igen.

Pilgrimsvandring eller vandring?

Långsamhet Meningen med en pilgrimsvandring är inte att rusa iväg och så snabbt som möjligt nå målet. Istället ska man vandra i en takt så att alla hinner med och så att man själv hinner lugna sig och långsamt ta sig fram och uppleva och njuta av naturen.

Andlighet För många är pilgrimsvandringen ett sätt att komma i kontakt med, eller börja tänka på, frågor som är mer än något som man ser och kan ta på. Det är för troende ett sätt att komma i kontakt med sin gud men även den icke troende pilgrimen upptäcker snart att vandringen, naturen, gemenskapen och tystnaden väcker tankar och frågor. Kanske funderar man på varför man trivs/inte trivs i skogen, varför jag sa så dumma saker till pappa i går, varför är Jocke en så bra kompis, när ska man säga förlåt, är det ok att inte förlåta någon som säger förlåt och så vidare.

Delande Under en vandring delar man med sig av det man har i ryggsäcken, kanske en näve russin till någon som ser trött ut eller vatten till den vars vatten tagit slut eller vars flaska ligger längst ner i ryggsäcken. Men det kan också vara att dela tankar och känslor, att berätta något för gruppen som man tänkt på eller som man upplevt under vandringen eller någon annan gång.

Fyll i första bokstaven i varje nyckelord i tur och ordning och se vad det bildar för nytt ord!

Renbeteslandet

På flera ställen går S:t Olavslederna genom renbetesland och här är det mycket viktigt att vandrare visar hänsyn och tar reda på hur man ska bete sig om man stöter på renar. Renarna går fritt omkring men ägs av samer som följer dem på deras vandringar. Hos de renskötande samerna och renarna följer man de åtta årstider som året är indelat i och som utgår från renarnas liv.

Vårvinter: I mars–april flyttar renarna upp mot lågfjället. Vajorna (honrenar) minns sina gamla kalvningsplatser. Födan består mest av hänglavar eftersom marken fortfarande är frusen. Rensköterna övervakar flytten så att allt ska gå bra.

Vår: Förra årets kalvar stöts bort och nya föds. Vajorna är nu mycket känsliga och kan stöta bort sina kalvar om de blir störda. Födan består av lavar, gräs, örter och löv.

Vårsommar: Vajor och kalvar söker sig till björkskogar och myrar där det tidigt blir grönt och insekterna inte har blivit störande. Under den här tiden behöver rensköterna inte följa renarna lika nära utan kan ägna sig åt att se över sina hus och gårdar, laga stängsel och fiska.

Sommar: Nu drar renarna upp på fjället för att få svalka och slippa insekter. Sommaren är de renskötande samernas tuffaste arbetstid. Nu ska renarna samlas in och de nya kalvarna märkas. Kalven följer sin vasa och därför är det lätt att se vem som äger kalven. Vasan har ett märke i örat och kalven får ett likadant. Varje renägare har ett eget, registrerat märke. För att fånga in renarna som kan vara spridda över stora områden används både helikopter, fyrhjuling och motorcykel. Även drönare används för att hitta renarna.

Höstsommar: Renarna börjar nu vandra neråt mot björskog och myrar. Under den här perioden är det viktigt för renarna att äta så mycket som möjligt för att bygga upp muskler och fettlager så att de klarar vintern. Det är också nu man samlar in sarvar (hanrenar) som ska slaktas.

Höst: Under hösten sker parningen och renarna får då vara ifred. Rensköterna kan nu ägna sig åt allt annat som behöver göras, jakt, fiske, bärplockning och rustning och reparationer av hus samt maskiner.

Höstvinter: Rensköterna samlar ihop renarna och flyttar dem i grupper till vinterbetet. Nu är det också dags för slakt av kalvar.

Vinter: Renarna lever nu i skogslandet där de kan hitta lavar och bärris att beta. Om snötäcket blir för djupt måste renägaren flytta sin hjord till mera snöfattiga områden. Att flytta renhjorden kan vara ett omfattande arbete eftersom vägar och kalhyggen har styckat upp de tidigare renbetesområdena.

Samerna

Samerna är ett urfolk. Ett urfolk är en folkgrupp som levtt i ett område innan det skapades länder och gränser där. De renskötande samerna lever idag i ett område som kallas Saepmi, det omfattar de norra delarna av Norge, Sverige, Finland och Ryssland. Ett urfolk har också ett eget språk och en egen kultur.

Det samiska språket är släkt med finskan och talas av mellan 20 000 och 30 000 samer. Det finns nio samiska språk, i Sverige talas nordsamiska, umesamiska, pitesamiska, lulesamiska och sydsamiska. Språken kan sägas likna varandra som norska, svenska och danska. Under många år var det förbjudet att tala samiska i skolorna vilket gjorde att många barn var rädda eller skämdes för att tala samiska. I dag är det en rättighet att få undervisning i samiska i skolan.

Eftersom samerna traditionellt lever mycket nära naturen innehåller samiskan många ord som beskriver naturen med djur, växter och natur. Att leva vid och på fjället innebär att snön spelar en stor roll i livet för både människa och djur. Det finns till exempel flera hundra ord för olika former av snö. Här är några exempel på sydsamiska:

lopme	-	allmänt ord för snö
jåhtedh	-	bra skidföre
fleavmoe	-	pudersnö
tsaapke	-	tunn skare
varhabpehth	-	orörd vintersnö
heblie	-	lössnö
väjroe	-	lavin
tjarve	-	skare som går ända ner till marken
sieblehth-lopme	-	slask som man inte kan åka på
deavere lopme	-	kramsnö

Det finns också samer som valt att bo i Stockholm eller på någon annan plats utanför det som kallas Saepmi och som har yrken som inte alls har med renskötsel att göra.

Den samiska kulturen har sin grund i rennäringen. Året har åtta årstider som följer renarnas liv, språket har många ord som har med renskötsel att göra. Hantverket är till stor del beroende av det material man får från renarna, t.ex. skinn och horn och förr i tiden var det tack vara renen som samerna kunde överleva. De fick både mat och kläder från renen. Löftet mellan människa och ren var: Ni ger oss mat och kläder och vi tar hand om er och ger er skydd och kärlek. Renen är de renskötande samernas husdjur även om den vandrar fritt mellan de olika betesmarkerna. Att vandra fritt ligger i renens natur.

Man måste vara medlem i en sameby för att få ägna sig åt renskötsel och det finns en lag, rennäringslagen, som säger att den som är same har rätt att använda mark och vatten för sina renar.

Förr och nu

Förr i tiden, innan det fanns drönare, mobiltelefoner, skotrar, fyrhjulingar etc. så följde de renskötande samerna med renarna när de bytte betesområde. Rensköterna åkte skidor eller släde som drogs av en ren och bodde i kåtor som de byggde där renarna valde att stanna. När renarna flyttade följde samerna med och bodde i nästa kåta.

Idag kan de renskötande samerna bo på samma plats och med moderna hjälpmedel följa och vaka över renhorden. Det betyder att man bor i vanliga hus med TV och internet som alla andra.

Gaahkoe – samiskt tunnbröd

10 stycken

Ingredienser:

50 g smör

5 dl vatten eller mjölk (kan blandas)

1 påse torrjäst

1 dl sirap

1 tsk salt

11 dl vetemjöl (1-2 dl kan bytas mot rågsikt)

Gör så här:

1 Smält smöret i en kastrull och blanda i vätskan.

2 Värm vätskan till fingervarmt, 37 grader.

3 Blanda i så mycket vetemjöl att degen blir fast och inte klibbar, rör en stund.

4 Låt degen jäsa under en duk i 40 minuter.

5 Dela degen i 10 delar och kavla ut den tunt på en mjölad träskiva.

6 Hetta upp en gjutjärnspanna, picka hål i degen med en gaffel och grädda.

7 Låt brödet få lite färg och vänd det sedan med hjälp av en gaffel.

Foto: Emma Dahlbäck/Ikon

Stör inte renarna

Många människor rör sig nu i renbetes-områden och det blir allt svårare för renarna att hitta mark där de kan ströva fritt och ostört i sin jakt på föda. Fjällen är renarnas naturliga hemvist på sommaren och vi människor måste visa hänsyn.

För det första blir renarna lätt stressade av oss människor, vänta och låt dem passera eller ta en stor sväng runt renarna om du träffar på dem.

För det andra blir de oroliga och rädda om en lös hund springer omkring, om du har hund bör du alltid ha den kopplad.

För det tredje behöver renarna äta väldigt mycket på sommaren, tälta inte på platser där gräset ser frodigt ut.

Sist men inte minst, kör sakta och uppmärksam om du ser varningsskyltar med en ren på. Renarna tycker om öppna platser och rör sig gärna längs vägar och dikeskanter.

Om vi alla visar hänsyn kan renarna ha ett bra liv och vi kan, om vi har tur, på avstånd få se de vackra djuren svepa fram över fjället.

Foto: Ann Kristin Solsten

Resandefolket

I slutet av 1800-talet flyttade några familjer till en plats nära byn Billsåsen. De var av en minoritetsgrupp som kallar sig *resande* och som har en egen kultur och ett eget språk, romani. Då kallades de resande för "tattare", idag används inte begreppet i Sverige eftersom det anses nedsättande och kränkande.

Idag är de resande en av fem grupper som ingår i den nationella minoriteten romer. Den 8 april 1971 samlades folk från flera romska grupper i London. De antog en flagga, hymnen Gelem, gelem (som betyder "Jag har vandrat långa vägar") samt beslutade att arbeta för att de skulle erkännas som minoritet i Europas länder. Idag firas den 8 april som den internationella romska dagen.

Romanispråken har låneord från många olika språk. Den variant som resande talar visar vilka språk deras förfäder har haft kontakt med genom historien. I svenskan finns flera låneord som kommer från svenska romani., till exempel tjej, gullig, lattjo, haja, beng och jycke.

De resandefamiljer som bodde vid Billsåsen hade god kontakt och kom väl överens med de övriga ortsborna. De arbetade bland annat med hästhandel och olika hantverk som bondebefolkningen behövde. Billsås-Kalle förde ofta bybornas talan och var också den första i Billsåsen som skaffade bil, en T-Ford. Vägen fram till hans hus kunde inte användas för biltrafik så bilen fick dras av en häst den sista biten.

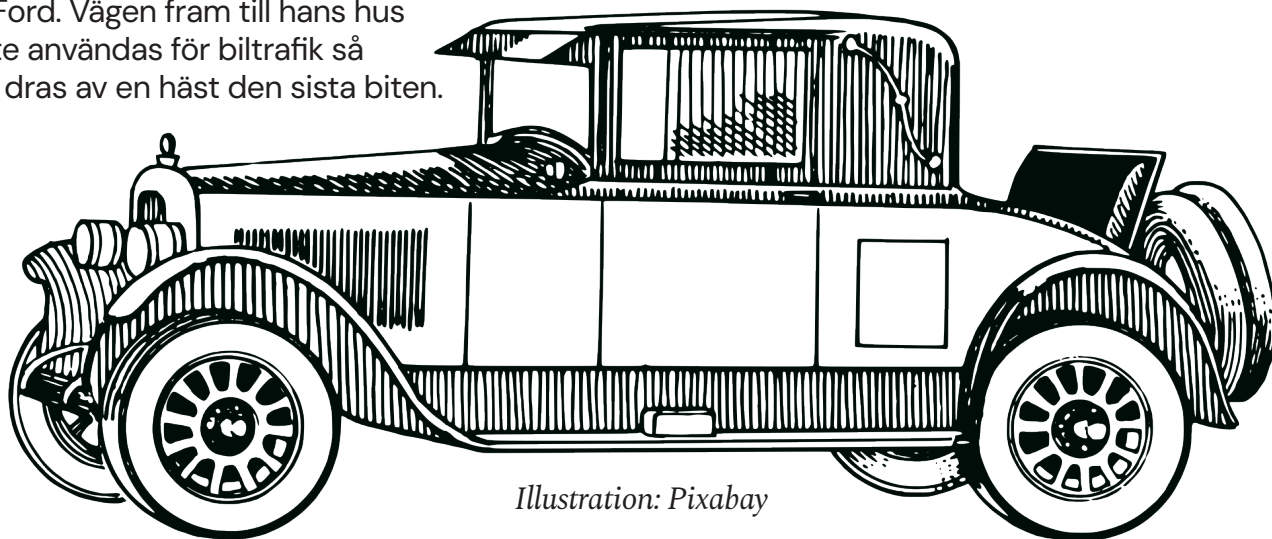

Illustration: Pixabay

Vid första världskriget blev de svåra tider och Sverige var mycket fattigt. Från 1920-talet började man i tidningarna framställa de resande som en "samhällsplåga". När Kalle sålt sin fastighet och flyttat köpte de styrande i Myssjö en gård i Dalarna åt resandefamiljer som bodde på hans fastighet. Man ville nu bli av med dem och efter några år fanns det inga resandefamiljer kvar i Billsåstrakten.

Om man besöker platsen idag kan man se en allé, en liten äng och resterna av en stuga och ett stall.